

Chen strângea arma în mâini atât de tare, încât îi tremurau. Unul dintre comandanții unității lui a văzut în ce stare era și a decis că nu era apt să îndeplinească misiunea primită. I s-a pus în mâini un aparat de fotografiat. Urma să-l ajute pe cameramanul unității, care se lupta cu o cameră de filmat grea, de televiziune. Chen a intrat înapoi în Palat și a urcat pe scările de marmură până pe acoperiș, de unde a făcut fotografii, auzind focurile de armă care răsunau tot mai aproape, pe măsură ce unele unități aflate mai departe își croiau drum spre Piața Tiananmen, inima orașului. A văzut cum, jos, soldații deschideau focul. Dar, de unde se afla, nu își dădea seama dacă aceștia trăgeau focuri de avertisment în aer sau trăgeau direct în studenții care, mărunți ca niște furnici, se retrăgeau încet spre coloana cenușie a Monumentului eroilor poporului chinez, un obelisc înalt cât o clădire cu zece niveluri, aflat aproape de centrul pieței. Soldații au înaintat spre ei, în timp ce tancuri se apropiau dinspre est și dinspre vest.

Când a coborât treptele de marmură, a descoperit că parterul Palatului Adunării Populare Naționale fusese transformat în spital de campanie. Sute de soldați răniți zăceau pe jos, mulți sângerând abundent, îngrijiți de infirmiere.

Chen s-a chinuit să înțeleagă enormitatea lucrurilor pe care le vedea prin vizorul aparatului de fotografiat. Din când în când, îl străfulgera îndoiala, ca atunci când camionul lui fusese oprit de mulțimea de oameni. „În mine a început să se dea o luptă. La parter erau foarte mulți răniți. Te întrebai: «Cum a fost posibil să se întâmple ceva atât de grav?».”

A văzut cum, afară, ultimii studenți – câteva mii – părăseau piața prin colțul dinspre sud-est. După cum a aflat Chen mai târziu, studenții votaseră prin aclamare dacă să rămână sau să plece și, deși ambele tabere strigaseră la fel de tare, se luase decizia de a pleca. Inițial, Chen a fost extrem de ușurat deoarece, deși văzuse atâția răniți, credea că se evitaseră pierderile importante de vieți omenești. A văzut apoi cum un car blindat se izbește de Zeița Democrației, sora mai săracă a Statuii

Libertății, care fusese înălțată de niște studenți de la Arte cu doar câteva zile înainte și devenise imediat un simbol al mișcării. După primul impact, statuia s-a clătinat, dar nu a căzut. A fost nevoie de încă trei sau patru izbituri până să se prăbușească încet. A mai văzut cum un șir de blindate se îndrepta către corturile în care cu doar câteva ore înainte erau studenți. Chen a insistat că nu a văzut oameni uciși în piață – nici civili, nici militari – și că el unul nu trăsese niciun foc de armă.

Când a răsărit soarele, a devenit evident că zona centrală a Beijingului devenise teatru de război. Piața era presărată cu siluetele masive ale vehiculelor blindate și tancurilor incendiate. Unii dintre copacii care mărgineau bulevardul Chang'an luaseră foc, transformându-se în niște trunchiuri carbonizate care încă fumegau. Până și balustradele care separau trotuarul de carosabil erau înnegrite de funingine. Cu toate astea, Chen Guang era stăpânit de o ușurare copleșitoare. Auzise focuri de armă, dar continua să creadă că piața fusese eliberată fără pierderi importante de vieți omenești. În acea dimineață, pe la 07:00, a adormit, cufundându-se într-un somn adânc de vreo două ore – doborât de epuizare și ușurat.

Prima misiune a unității lui a fost să readucă piața la starea ei normală, îndepărtând orice urmă a celor petrecute. Toate lucrurile lăsate în urmă de studenții care fugiseră trebuiau adunate grămadă și arse: biciclete distruse, bagaje cu lucruri, corturi, pancarte și hârtiile mototolite pe care erau scrise discursurile lor. Începuse să plouă, iar piața era străbătută de pârâiașe de apă neagră izvorâte din grămezile carbonizate, întunecând-o. Acestea au fost scenele pe care le-a surprins Chen Guang pe film. Unele dintre negative le-a păstrat; pe altele le-a ascuns, mânat de un instinct pe care nu și l-a putut explica.

Atunci a zărit Chen ceva care nu i-a mai dat pace de atunci. Între spițele roții unei biciclete era prinsă coada împletită a unei femei, legată cu un elastic roșu. Cine era această tânără și ce gânduri i-or fi trecut prin minte în acea dimineață, când

își pieptăna părul și îl împletea cu grijă? În ce împrejurări ar fi putut fi tăiată coada aceea? Și unde era tânăra acum? În timp ce ploaia continua să cadă, flăcările rugurilor aprinse de soldați au înghițit coada împletită, care a început să ardă șuierând și trosnind.

După un sfert de secol, ecourile aceluși moment încă reverberază în întreaga operă a lui Chen Guang. În cea mai nouă serie de portrete realizate de el, Chen înfățișează oameni cărora li se tunde părul, cu șuvițele tăiate așternute pe umerii goi. Detaliile au o precizie fotografică, iar efectul e ciudat de neliniștitor. Sunt imagini născute dintr-un sentiment de vinovăție de care nu a reușit să scape într-un sfert de secol, din stresul posttraumatic de care a ajuns să sufere un om după Tiananmen.

La câteva luni după 4 iunie, Chen Guang a reușit să se transfere la Academia Militară de Artă datorită copiei reușite făcute după tabloul lui Van Gogh *Floarea-soarelui*. În 1992 a fost admis la cea mai bună școală de artă din China, Academia Centrală de Arte Frumoase din Beijing. Pe atunci aflată la doar o aruncătură de băț de Piața Tiananmen, studenții ei fuseseră cei care creaseră simbolică statuie a Zeiței Democrației. În cei trei ani cât a studiat la academie, nu le-a dezvoltat decât câtorva prieteni apropiați că fusese în armată. „Nu că mă temeam, dar pur și simplu nu voiam să vorbesc despre asta. Nu voiam să aduc în discuție acele lucruri. Nici măcar nu voiam să mă gândesc la ele.”

Această stare de negare a durat aproape 15 ani, deși evenimentele din acea zi au continuat să i se deruleze în minte aproape fără oprire. Întâi, a transpus pe pânză aceleași scene pe care le immortalizase pe film imediat după uciderea protestatarilor. Imagini ale focului care devorează grămezi de resturi în Piața Tiananmen; flăcări la baza unui stâlp de iluminat care

se înalță într-un pustiu al devastării; soldați sortând resturile, cu armele atârinate neglijent pe umăr. O fotografie făcută în acea zi, cu soldații care se străduiau să facă curățenie, a pus-o într-o cutie de lemn pe care a pictat-o în alb, culoarea doliului la chinezi, iar în jurul ei a pus cioburi de oglindă, astfel încât privitorul își vede chipul înconjurat de reflexii dispartate ale distrugerilor. Consideră că aceasta e mărturisirea lui.

Poate nu trebuie să ne surprindă că arta lui Chen Guang nu a fost înțeleasă de camarazii lui de arme, care bănuiau că se folosea de ea pentru a insulta conducerea țării. Acum, mulți au ajuns să dețină poziții înalte în birocrăția de stat, în parte și datorită reputației dobândite în urma acțiunilor lor din acea zi de iunie. „Deoarece au participat la «reprimarea tulburărilor contrarevoluționare», cum le numește conducerea statului, unii dintre ei au fost avansați”, mi-a spus Chen Guang. Puțini se îndoiau că represiunea fusese o măsură corectă. „Nu credeau că fusese ceva rău. Considerau că a fost ceva necesar. Și azi consideră că a fost un lucru necesar.”

Până și prietenii lui din domeniul artelor își doresc ca el să-și aleagă altă temă. În capitalismul dinamic al avântului continuu al artei chineze, decizia lui de a renunța la profit pentru a zugrăvi cel mai tensionat moment din istoria recentă a țării a fost considerată încăpățânată, retrogradă și de-a dreptul excentrică. Mai mult, alegerile lui promovau, în mod deschis, confruntarea, obligându-i pe privitori să recunoască existența unor evenimente pe care cei mai mulți preferă să nu și le amintească. Chen a recunoscut că plătește scump pentru că a ales această cale. „E clar că plătești un preț foarte mare. Descoperi că lumea nu îți mai aparține, că nu mai faci parte din societatea acceptată a Chinei.” Din cauza încărcăturii lor politice, nu poate să-și expună lucrările, să le posteze pe internet sau măcar să le creeze de față cu persoane care l-ar putea denunța autorităților. Așa încât Chen s-a izolat de lumea artistică sociabilă. Nu s-a căsătorit și nu are copii. Îi vine greu

să se atașeze de cineva. Opera lui și izolarea necesară pentru crearea ei nu favorizează relațiile cu oamenii.

Ar fi putut să se comporte altfel în acea noapte de iunie? E o întrebare la care se tot chinuie să găsească un răspuns. „Sigur că te simți vinovat”, a recunoscut el. „După o vreme, îți dai seama că au fost multe lucruri pe care ai fi putut alege să nu le faci.” Însă, chiar dacă ar fi avut de ales, soldatul imatur de numai 17 ani nu și-a dat seama de asta atunci. Era bine instruit și datoria lui era să se supună. Nici nu i-a trecut prin minte să dezerteze.

Însă unii soldați s-au răsculat. Cel mai faimos contestatar a fost generalul-maior Xu Qinxian, comandantul Armatei 38, care în mod tradițional era divizia de elită a țării. Generalul-maior nu a fost de acord cu trimiterea de trupe la mijlocul lunii mai, când deplasarea acestora a fost oprită de cetățeni. Relatarea lui Xu, care nu a fost făcută publică vreme de două decenii, a ajuns la mine prin intermediul lui Yang Jisheng, un ziarist pensionat din Xinhua care caută adevărul istoric fără nici cea mai mică urmă de teamă. Yang s-a întâlnit cu Xu de două ori și mi-a povestit în detaliu ceea ce s-a întâmplat.

În mai 1989, Xu urmărise protestele de pe patul de spital, internat din cauza unor pietre la rinichi, și era de părere că nu trebuia folosită armata pentru a reprimă mișcarea studenților. La 17 mai, era într-o dispoziție bună, deoarece tocmai eliminase o piatră de la rinichi, când comandantul adjunct al regiunii militare Beijing, Li Laizhu, a convocat o reuniune a comandanților militari. Li le-a transmis ordinul verbal de mobilizare a trupelor și i-a cerut fiecărui comandant să-și exprime sprijinul. S-au conformat toți comandanții, cu excepția lui Xu Qinxian, care a răspuns că el nu poate executa un ordin verbal; avea nevoie de unul în scris. Li i-a zis: „Nu există ordine scrise azi. Le vom primi mai târziu. Așa se întâmplă în

vreme de război”. Xu a răspuns: „Nu suntem în război. Eu nu pot executa un ordin verbal”. Li i-a spus că trebuie să-și sune comisarul politic – un ofițer politic numit de Partidul Comunist – și să-l anunțe ce decizie luase. Xu a spus: „Vă comunic că nu voi lua parte la asta. Eu nu mă amestec în așa ceva”. Apoi s-a întors la spital – un adăpost convenabil în vremuri de criză politică în China.

Xu le-a spus unor prieteni că e pregătit să fie executat pentru insubordonare. „Prefer să fiu decapitat decât să rămân în istorie ca un criminal!” Într-adevăr, a fost arestat în spital la scurtă vreme după aceea. A fost exclus din Partid și condamnat la cinci ani de închisoare. Xu a stat patru ani în închisoarea Qincheng de lângă Beijing, unde sunt închiși în mod tradițional cei mai faimoși deținuți politici din China, pe urmă încă un an într-un spital al poliției. După ce a fost eliberat, i s-a spus să se retragă la Shijiazhuang, în provincia Hebei, unde a fost tratat ca un comandant adjunct. De atunci, e supravegheat încontinuu de stat, libertățile fiindu-i restricționate. În fotografiile în care apare alături de Yang Jisheng, făcute în urmă cu câțiva ani, Xu nu aduce a general-maior, ci arată mai degrabă ca un funcționar grăsuț, ieșit la pensie, cocoțat pe brațul unei canapele de piele crem, cu ochii ascunși de niște ochelari fumurii foarte mari, cum purtau conducătorii din generația anterioară.

Xu a vorbit public doar de două ori despre rolul lui – o dată i-a vorbit lui Yang Jisheng și o dată pentru un post de radio străin. Din cauza acestor interviuri extrem de scurte, libertatea lui deja limitată a fost îngrădită total. După aceea, mergea și la doctor sub escortă și i s-a interzis temporar să viziteze Beijingul. „E foarte precaut”, a spus Yang. „Vorbea cu mare grijă. Nu vorbea foarte deschis.” Yang e sigur de un lucru: că Xu Qinxian nu a regretat niciodată actul de insubordonare pentru care a plătit cu cariera și cu libertatea. Oricum, fiind ofițerul cu cel mai înalt grad care a refuzat să acționeze altfel